

TALLINNA ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE DISSERTATSIOONID

Olesja Lagašina

**MARK ALDANOV JA LEV TOLSTOI:
RETSEPTSIOONI PROBLEEMIST**

Analüütiline ülevaade

Tallinn 2009

TALLINNA ÜLIKOO
HUMANITAARTEADUSTE DISSERTATSIOONID

Olesja Lagašina

MARK ALDANOV JA LEV TOLSTOI: RETSEPTSIOONI PROBLEEMIST

Slaavi Keelte ja Kultuuride Instituut, Tallinna Ülikool, Tallinn, Eesti.

Dissertatsioon on lubatud kaitsmisele filosoofiadoktori kraadi taotlemiseks vene filoloogia alal 18. juunil 2009. aastal Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste doktorinõukogu poolt.

Juhendaja: Irina Belobrovtseva (*PhD.*, Tallinna Ülikooli professor)

Oponendid: Fjodor Fjodorov (*dr. phil.*, Läti TA korrespondentliige, Daugavpils Ülikooli professor)
Olga Demidova (*dr. phil.*, Herzeni nim Venemaa Riikliku Pedagoogikaülikooli professor)

Kaitsmine toimub 28. augustil 2009. a kell 14.00 Tallinna Ülikooli auditooriumis S-328, Narva mnt 29, Tallinn, Eesti.

Autoriõigus: Olesja Lagašina, 2009
Autoriõigus: Tallinna Ülikool, 2009

ISSN 1736-3667 (analüütiline ülevaade, *online*, PDF)
ISBN 978-9985-58-655-6 (analüütiline ülevaade, *online*, PDF)

ISSN 1736-3667 (abstract, *online*, PDF)
ISBN 978-9985-58-656-3 (abstract, *online*, PDF)

ISSN 1736-5031 (dissertatsioon, *online*, PDF)
ISBN 978-9985-58-654-9 (dissertatsioon, *online*, PDF)

MARK ALDANOV AND LEO TOLSTOY: ON THE PROBLEM OF RECEPTION

Abstract

Tolstoy myth was important for Aldanov throughout his literary work. It arises under the strong influence of Merezhkovski and the tradition of French critique and is reflected in his critical and belletristic works. It especially concerns novels where the epoch contemporary to Aldanov and Tolstoy is described and different characters quote his works or contemplate his literary work. The intertextual analysis, however, makes it possible to state that even in those novels where the overt argument with Tolstoy, due to anacronism, was not possible, Aldanov still argued with him (this concerns his historiosophical conception, Tolstoy's ethics and his conceptions of art and science). All this allows us to talk about a special intertextual form, where the intertextual bonds are polyvalent and the sign implies to the second context through the third text (this is Kant's function in the tetralogy, where Kant's name does not only actualise into the context linked with ethics, but also implies to the philosophical argument with the Russian writer in "Tolstoy and Rolland").

The dissertation also studies the problem of "Tolstoy as a Russian anarchist and ideological predecessor of the October Revolution", which became particularly topical in 1928, when Tolstoy's centennial jubilee was celebrated both in exile and in Soviet Russia, and emigrants as well as bolsheviks tried to call him theirs. The purpose of that is quite obvious: to use the prestige of the classic for propaganda. The present thesis demonstrates how that all affected Aldanov's novels and how the novelist who lived and worked in exile took care of the Russian classic's reputation. It must be said that Aldanov himself was very sensitive as far as questions of reputation were concerned, and his public activity in exile can, to a certain degree, be characterised as diplomat's work. This kind of sensitivity to the questions of the writer's reputation is demonstrated by the comparative analysis, which reveals that Aldanov tried to hide the strong impact of the Merezhkovski on him, and as a young critic to overshadow the earlier excessively positive evaluation of Nazhivin.

The comparative analysis of Aldanov's texts to the works devoted to Tolstoy of I. Bunin, V. Maklakov, N. Berdjajev and other of his contemporaries enables us to reconstruct the Tolstoy myth that existed in exile and played a great role in the self-consciousness of emigrants. Due to the great volume of material the present thesis does not study the figure of Tolstoy in Soviet Russia, but the further comparison to emigrants' views, e.g. M Gorki's, seems to be quite perspective.

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	7
1.1. Uurimuse objekt, aktuaalsus ja uudsus	7
1.2. Uurimuse eesmärk ja ülesanded.....	7
1.3. Uurimuse materjal ja metodoloogia	8
1.4. Uurimuse tulemuste aprobeerimine	9
1.5. Dissertatsiooni ülesehitus.....	9
2. “TOLSTOI JA ROLLAND”: KAKS MARK ALDANOVI KIRJANDUSLIKKU KODUMAAD	10
2.1 Kahe saladus: D. Merežkovski ja M. Aldanov Lev Tolstoist.....	10
2.1.1. Tolstoi teesi ja antiteesina: teisiklus Merežkovski ja Aldanovi loomingus.....	10
2.1.2. Napoleon, “saatana vodevill” ja “mõttedeemon”	10
2.1.3. Ivan Iljitš ja Henri Amieli “Päevik”	11
2.1.4. Merežkovski ja Aldanov Tolstoi formaalsetest võtetest.....	11
2.2. Aldanov ja Tolstoi prantsuse kirjanduskriitika traditsioonid.....	12
2.2.1. Tolstoi prantsuse filosoofia valguses	12
2.2.2. Aldanov ja R. Rolland Tolstoi “adogmaatilise mõtlemisest”	13
2.2.3. Rolland Tolstoi žanri novaatorluse järgijana.....	13
2.2.4. Rollandi ajaloolised draamad ja Aldanovi historiosofiilised romaanid.....	14
2.2.5. Tolstoi ja muusika Rollandi ning Aldanovi loomingus.....	14
2.2.6. Tolstoi-sotsialist Aldanovi ja Rollandi loomingus	14
2.3. Aldanov ja tolstoiluse poleemika I. Naživiniga.....	15
3. TOLSTOI SÕNA ALDANOVI ROMAANIDES JA TRAKTAADIS “ULMI ÖÖ”.....	16
3.1. Tolstoi alltekstid tetraloogias “Mõtteleja”	16
3.1.1. Juli Stahl Tolstoi tegelasena	16
3.1.2. Aldanov ja Pascal: Mõtteleja ning mõtlej pilliroog.....	16
3.1.3. Rousseau’ õpetus tetraloogias: inimloomuse ja kultuuri probleem	17
3.1.4. Tolstoi eetika, Kant ning Pierre Lamort’i filosoofilised vaated.	17
3.2. Tolstoi Aldanovi vene revolutsiooni romaanides.....	17
3.2.1. Aldanov ja “kadeti balalaikinid”: Tolstoi alltekstid triloogias “Võti. Põgenemine. Koobas”	17
3.2.2. “Lätted” ja “Enesetapp” Tolstoi valguses	18
3.3. Aldanovi hilislooming Tolstoi ületamise ning apoloogia.....	19
3.3.1. Aldanov ja I. A. Bunin: vabanemine ehk surematuse otsingul.....	19
3.3.2. “Ulmi öö”: Tolstoi koht Aldanovi historiosofiias	19
MARK ALDANOV JA LEV TOLSTOI: RETSEPTSIOONI PROBLEEMIST. Kokkuvõte	20
VIITEALLIKAD	21

DISSERTANDI TEEMAKOHASED PUBLIKATSIOONID

- I. ЛАГАШИНА О.И. (ilmumas). «Толстой и Роллан»: к вопросу о влиянии французской литературной традиции на творчество М. Алданова. – *Изменяющаяся Россия – изменяющаяся литература: художественный опыт XX – начала XXI веков: сб. науч. тр.* Вып. III. Саратов.
- II. ЛАГАШИНА О. (ilmumas). Марк Алданов и «кадетские балалайкины»: вокруг Льва Толстого. – *Studia slavica IX. Сб. науч. тр. молодых филологов.* Таллинн.
- III. ЛАГАШИНА О. (ilmumas). Марк Алданов и миф о русской идее. – *Эмиграция и мифы.* Таллинн.
- IV. ЛАГАШИНА О. (ilmumas). И.Ф. Наживин: «Сжечь то, чему поклонялся...» – *Эмиграция и мемуары.* Таллинн.
- V. ЛАГАШИНА О. 2009. Две редакции книги М. Алданова о Л.Н. Толстом: принципы сокращения. – *Toronto Slavic Quarterly*, 28.
- VI. ЛАГАШИНА О. 2009. М. Алданов и И. Наживин о Льве Толстом. – *Русская литература в европейском контексте II. Сб. науч. тр. молодых филологов.* Варшава, 199–208.
- VII. ЛАГАШИНА О. 2007. Марк Алданов: биография эмигранта. – *Toronto Slavic Quarterly*, 22.
- VIII. ЛАГАШИНА О. 2007. Алданов и Паскаль: Мыслитель и мыслящий тростник. – *Studia slavica VII. Сб. науч. тр. молодых филологов.* Таллинн, 123–132.
- IX. ЛАГАШИНА О. 2006. Алданов, Бунин и Л. Толстой: освобождение или в поисках бессмертия. – *Slavica Gandensia: The international Review of the Belgian Centre for Slav Studies*, 33–1. Gent, 153–170.
- X. ЛАГАШИНА О. 2006. Иван Наживин: Исторический роман или (анти)эмигрантская публицистика. – *Studia slavica. VI. Сб. науч. тр. молодых филологов.* Таллинн, 56–66.
- XI. ЛАГАШИНА О. 2005. М. Алданов об «изначальном зле в человеческой природе». – *Studia slavica. V. Сб. науч. тр. молодых филологов.* Таллинн, 67–74.

1. SISSEJUHATUS

1.1. UURIMUSE OBJEKT, AKTUAALSUS JA UUDSUS

Doktoriväitekiri on pühendatud Lev Tolstoi ideede retseptsioonile vene eksiilikirjaniku Mark Aldanovi loomingus. Aldanov on üks tuntumaid vene eksiilikirjanikke ja ajalooromaanide autoreid. Nõukogude ajal olid tema raamatud Venemaal keelatud ning jõudsid vene lugejani alles 1980. aastate lõpul. Sellest on tingitud fakt, et tema loomingut on suhteliselt vähe uuritud. Kuigi tuleb tunnustada, et viimasel ajal on Venemaal kaitstud mitu väitekirja selles valdkonnas, on ka selge, et vene teadustöodes ei ole piisavalt arvestatud lääne uurimiskogemusega, millega seoses need tööd mõnes mõttes dubleerivad Ameerika teadlaste tulemusi.

Uurimuse objektiks on Lev Tolstoi looming ja õpetuse retseptsioon Aldanovi romaanides, kriitilistes teostes ja filosoofilises traktaadis “Ulmi öö”. Tolstoi mõju Aldanovi loomingule on üks peamisi probleeme meie autori uurimisvaldkonnas. Vene klassik on tema jaoks olnud suurim autoriteet. Üldiselt on tunnustatud, et Aldanov kasutas oma romaanides Tolstoi kunstilisi võtteid, polemiseeris või nõustus tema ideedega. Samas ei ole Tolstoi mõju Aldanovi loomingule varem põhjalikult ja süsteemselt uuritud. Peamiselt on teadlased keskendunud Aldanovi romaanide poetikale ja Tolstoi alltekstidele tema loomingus. Senini aga on uurimata jäänud Tolstoi kuju Aldanovi kriitilises teoses “Tolstoi ja Rolland”, varem ei ole ka kommenteeritud, mis tingimustes ja kelle mõju all see kuju tekkis. Antud väitekirjas uuritakse esmakordselt Aldanovi kriitilise teose esimest varianti, mis suurel määral erineb teisest, kanoonilisest redaktsioonist. Tolstoi mõju Aldanovi ideedele vaadeldakse esmakordselt ka ajaloolises kontekstis, arvestades Tolstoi müüdiga, mis eksisteeris 20. sajandi alguses ning millel oli eriline tähtsus vene emigrantide eneseteadvuses. Esimest korda uuritakse ka Tolstoi rolli Aldanovi filosoofilises süsteemis, mis ilmneb eriti selgelt tema hilises traktaadis “Ulmi öö”.

1.2. UURIMUSE EESMÄRK JA ÜLESANDED

Töö esmaseks eesmärgiks on kirjeldada Tolstoi retseptsiooni kirjanduslikku ja ajaloolist konteksti ning ka seda, mis on tinginud selle ilmnemise Aldanovi loomingus. Teiseks eesmärgiks on kirjeldada Tolstoi kuju evolutsiooni Aldanovi varasematest kriitilistest teostest hilise filosoofilise traktaadini.

Püstitatud eesmärgid eeldavad järgmiste ülesannete täitmist:

- läbi viia “Tolstoi ja Rollandi” esimese versiooni tekstoloogiline analüüs võrdluses selle teise redaktsiooniga;
- analüüsida nimetatud kriitilises teoses Aldanovi edasises ilukirjanduslikus loomingus aktuaalseks muutunud Tolstoiga seotud teemasid;
- teha kindlaks kirjandus- ja kriitika allikaid, mis on mõjutanud Tolstoi müüdi kujunemist Aldanovi loomingus;
- analüüsida “Tolstoi sõna” funktsioneerimise viise Aldanovi romaanides;
- kirjeldada Aldanovi aksioloogilist positsiooni Tolstoi suhtes ning poleemika valguses.

1.3. UURIMUSE MATERJAL JA METODOLOOGIA

Uuringu materjaliks on Aldanovi ilukirjanduslikud teosed (eelkõige Aldanovi kahes kogutud teostes ning eraldi raamatutena ilmunud romaanid), kirjanduskriitiline teos “Tolstoi ja Rolland” (1915) ning selle teine redaktsioon “Tolstoi saladus” (1923). Kasutatakse ka Aldanovi Tolstoile pühendatud ja eksiilväljaannetes ilmunud publitsistlikke teoseid:

1. АЛДАНОВ М. 1920. О Толстом. – *Последние новости* (Париж), 20 нояб., 178, 2.
2. АЛДАНОВ М. 1921. <рец.> П. И. Бирюков. Л. Н. Толстой. Биография. (Т.1–3). – *Современные записки*. (Париж), 8, 374–376.
3. АЛДАНОВ М. 1923. О Толстом. – *На чужой стороне* (Берлин), 3, 246–253.
4. АЛДАНОВ М. 1926. Посмертные произведения Толстого. – *Современные записки*, 28, 430–436.
5. АЛДАНОВ М. 1928a. К чествованию Толстого в Москве. – *Последние новости*, 9. sept, 2727, 2.
6. АЛДАНОВ М. 1928b. О Толстом. – *Современные записки*, 36, 264–273.
7. АЛДАНОВ М. 1928c. О Толстом. Из статьи в «Современных записках». – *Сегодня*, 25 авг., 244, 3.
8. АЛДАНОВ М. 1928d. <рец.> Л. Н. Толстой. «Полное собрание художественных произведений». Рига, изд. «Жизнь и культура». Ф. М. Достоевский. Полное собрание художественных произведений. Рига, изд. «Жизнь и культура». – *Современные записки*, 37, 525–526.
9. АЛДАНОВ М. 1930. О слоге Толстого. – *Сегодня*, 15 нояб., 317, 5.
10. АЛДАНОВ М. 1935a. В Ясной Поляне. – *Последние новости*, 21 нояб., 5355, 2.
11. АЛДАНОВ М. 1935b. Ясная Поляна (Из воспоминаний). – *Сегодня* (Рига), 22 нояб., 322, 3.
12. АЛДАНОВ М. 1937a. Печоринский роман Толстого. – *Последние новости*, 12 сент., 6014, 3; 14 сент., 6016, 2; 16 сент., 6018, 2; 19 сент., 6021, 3; 26 сент., 6028, 3.
13. АЛДАНОВ М. 1937b. <рец.> Иван Бунин. Освобождение Толстого. – *Современные записки*, 64, 464–467.
14. ALDANOV M. 1926. Some observations on Tolstoy. – *Slavonic and East European Review*. London. Vol. V, 14, 305–314.
15. ALDANOV M. 1927. New light on Tolstoy. – *Slavonic and East European Review*. Vol. VI, 16, 162–167.

Metodoloogia seisukohalt kujutab antud väitekiri endast kirjandusajaloolist ning intertekstuaalset uurimust. Vaadeldes kirjandusliku järjepidevuse probleemi ja “Tolstoi sõna” funktsioneerimist Aldanovi loomingus kasutame mõistet “dialoog” M. Bahtini ja J. Lotmani tõlgenduses ning intertekstuaalsuse teooriat Tartu–Moskva semiootika kooli esindajate (G. Levinton, Z. Mints) tõlgenduses. Seega jääme antud uurimuses traditsioonilise komparativistika raamidesse.

Intertekstuaalse meetodi kasutamine on põhjendatud sellega, et Aldanovi romaanid on kirjanduslike ja filosoofiliste alltekstidega läbi pikitud. Kirjanduslikust ja filosoofilisest koodist kujuneb tema romaanide kindel struktuuri element ning vastavale koodile viitamisest saab tema poeetika üks peamisi kunstilisi võtteid. Kuna filosoofilised alltekstid on Aldanovi loomingus niivõrd tihedalt seotud Tolstoi omadega, on kohane neid vaadelda kompleksis. Seega, analüüsides Aldanovi romaane, kasutame motiivse ja temaatilise analüüsi kõrval eelkõige komplekssete alltekstide uurimise meetodit.

1.4. UURIMUSE TULEMUSTE APROBEERIMINE

Töö tulemusi on aprobeeritud järgmistel konverentsidel:

Mai 2009 – rahvusvaheline teaduslik konverents “Muutuv Venemaa – muutuv kirjandus: 20.–21. sajandi alguse kunstikogemus”, Saratov (Марк Алданов о Льве Толстом: на стыке двух критических традиций)

Veebruar 2009 – Noorte slavistide teaduslik konverents, Tallinn (Тайна двух: Д. Мережковский и М. Алданов о Льве Толстом)

Oktoober 2008 – rahvusvaheline teaduslik seminar “Emigratsioon ja müüdid”, Tallinn (Марк Алданов и миф о русской идее)

Aprill 2008 – II rahvusvaheline noorte slavistide konverents: “Vene kirjandus Euroopa kontekstis”, Varssavi (М. Алданов и И. Наживин о Льве Толстом)

Veebruar 2008 – X rahvusvaheline noorte slavistide konverents, Tallinn (Марк Алданов и «кадетские балалайкины»: вокруг Льва Толстого)

Detsember 2006 – II rahvusvaheline sümposium “Vene kirjandus maailma kultuuri kontekstis”, Moskva (Марк Алданов: биография эмигранта)

Veebruar 2006 – VIII rahvusvaheline noorte slavistide konverents, Tallinn (Алданов и Паскаль: Мыслитель и мыслящий тростник)

Veebruar 2005 – VII rahvusvaheline noorte slavistide konverents, Tallinn (Иван Наживин: исторический роман и (анти)эмигрантская публицистика)

Veebruar 2004 – VI rahvusvaheline noorte slavistide konverents, Tallinn (Марк Алданов об «изначальном зле в человеческой природе»)

Veebruar 2003 – V rahvusvaheline noorte slavistide konverents, Tallinn (Цитата в историческом романе: между вымыслом и вымыслом)

1.5. DISSERTATSIOONI ÜLESEHITUS

Dissertatsioon kujutab endast teaduslikku kirjutist, mis koosneb “Sissejuhatuses”, kahest peatükist, “Kokkuvõttest”, “Märkustest”, “Uuringus mainitud teoste loetelust”, 293 allikat hõlmavast viiteallikate loetelust, eesti- ja ingliskeelsest kokkuvõttest.

2. “TOLSTOI JA ROLLAND”: KAKS MARK ALDANOVI KIRJANDUSLIKKU KODUMAAD

Esimene peatükk on pühendatud Aldanovi varasele kriitilisele uurimusele “Tolstoi ja Rolland” (1915). Käesolevas töös on esmakordselt läbi viidud nimetatud teose tekstoloogiline analüüs võrreldes selle hilisema redaktsiooniga “Tolstoi saladus” (1923). Tehtud analüüs lubab väita, et Aldanov kavatses juba 1915. aastal ajaloolise proosaga tegelema hakata. Takistuseks kujunesid Oktoobrirevolutsioon ja emigreerumine läände, tänu millele ilmus tema esikteos alles 1921. aastal ja seda juba eksiilis elades. Varasemates uurimustes on arvatud, et Aldanovi pöördumise ajaloolise romaani žanri poole tingisid Oktoobrirevolutsioon ja tema soov polemiseerida Tolstoi historiosofiilise kontseptsiooniga. Ent “Tolstoi ja Rollandi” detailne temaatiline analüüs lubab selle väite ja ka hüpoteesi ümber lükata. Selles peatükis uuritakse ka Tolstoi müüdi allikaid Aldanovi kriitilises teoses. Neist tähtsamateks osutusid D. Merežkovski “Lev Tolstoi ja Dostojevski” ning R. Rollandi “Tolstoi elu”.

2.1. KAHE SALADUS: D. MEREŽKOVSKI JA M. ALDANOV LEV TOLSTOIST

2.1.1. Tolstoi teesi ja antiteesina: teisiklus Merežkovski ja Aldanovi loomingus

Merežkovski raamat kujutab endast 20. sajandi alguse kõige mahukamat ja detailsemat Tolstoile pühendatud kriitilist teost. Kombeks on arvata, et see mõjutas suuresti Tolstoi-müüdi kujundamist, seejuures mitte ainult vene, vaid ka lääne kriitilises traditsioonis. Nii näiteks sarnaneb Aldanovi Tolstoi müüt T. Manni omaga, sest mõlema allikaks oli just eespool nimetatud Merežkovski teos. Raamatut “Lev Tolstoi ja Dostojevski” on oma teoses maininud ka Aldanov. Neid ühendab teatav teemaline ühtsus: vene klassiku isiksuse ja tema õpetuse sarnane tõlgendamine. Aldanov on Merežkovskilt laenanud Tolstoi tunnusjooni, mis lõptulemusena moodustavad Aldanovi Tolstoi-müüdi tuumiku. Neist kõige tähtsam on Tolstoi vastuolulisus, milles Aldanovi arvates peitubki “Tolstoi saladus”.

Tolstoi kuju vastuolulisus Merežkovski raamatus on tingitud viimase teisikluse poetikast, mis oli sümbolistliku kirjanduse üks iseloomulikumaid jooni. Nii näiteks on Tolstoid Aldanovi teoses kujutatud üheaegselt nii helleni kui ka juudalasena, kelle filosoofia ühendab paganlikkuse ja kristlikkuse aluseid. Selle ettekujutuse on Aldanov laenanud tsitaadi täpsusega. Mõlemad autorid vaatlevad Tolstoid nii teesi kui ka antiteesina ning lähtuvalt sellest kirjeldavad nad ka Tolstoi tegelaskujusid.

2.1.2. Napoleon, “saatana vodevill” ja “mõttedeemon”

Prantsuse imperaatori ajaloolise rolli hinnang kujunes määravaks nii Tolstoi, Merežkovski kui ka Aldanovi historiosoofia jaoks. Seejuures kritiseerivad kaks viimast Tolstoi ajaloolisi vaateid ning püüavad tema ettekujutust Napoleonist ümber lükata. Polemiseerides Tolstoi deterministliku historiosofiilise kontseptsiooniga, tõlgendab Aldanov seda sarnaselt Merežkovskiga, aktsenteerides selle juhuslikku aspekti. Seejuures osutub mõlema jaoks aktuaalseks hoopis Dostojevski metafoor, kes on ajalugu nimetanud “saatana vodevilliks”.

Merežkovski kasutab seda Tolstoi historiosoofia kirjelduses, Aldanov aga oma esimeses romaanide seerias – tetraloogias “Mõtletaja”, mille sümbolika on “saatana vodevilliga” tihedalt seotud.

Teine tähtis Dostojevski sümbol, mida Merežkovski analüüsib, on “iroonia deemon” ehk destruktiiivne algus, mis hävitab traditsioonilisi väärtusi. Tolstoi on Merežkovski teoses sellest deemonist haaratud, mis teeb temast omanäolise anarhisti. Samamoodi iseloomustab Tolstoid ka Aldanov, kelle arvates on iroonia tema filosoofia üks põhikomponent. Samas kasutab ta Tolstoi irooniat kirjeldades teist sümbolit – Bayroni “mõttedeemonit”, mis sarnaneb suuresti “iroonia deemoniga”. Selline vene ideedele lääne analoogia otsimine on üks tüüpilisemaid aldanovlikke poleemika võtteid. Samas on selge, et ka siin on teda Merežkovski sümbolika mõjutanud. Sealt saab alguse ka tema esimese romaanide seeria gnoseoloogiline süžee, kus Notre Dame'i deemoni-mõtletaja skulptuurist kujuneb teoste keskne sümbol.

2.1.3. Ivan Iljitš ja Henri Amieli “Päevik”

Merežkovski ja Aldanov käsitlevad sarnaselt ka Tolstoi religioosse nihilismi probleemi. Tema surmafilosoofiat analüüsitakse mõlemas teoses, mõlemad kriitikud keskenduvad Tolstoi jutustusele “Ivan Iljitši surm” ning uurivad selle filosoofilisi ja kirjanduslikke alltekste. Merežkovskit järgides viitab Aldanov Henri Amieli “Päevikule” kui Tolstoi jutustuse ühele eeltekstile.

Šveitsi diarist oli Tolstoi jaoks piisavalt tähtis autor, kelle “Päeviku” üllitamisest Venemaal võttis ta ise aktiivselt osa ning kirjutas sellele ka eessõna. Tolstoi päevikutes on Amieli nimi tihedalt seotud eetika ja esteetika probleemidega. Tähelepanu väärrib see nüanss seepärast, et ka Aldanovi jaoks olid need probleemid aktuaalsed, ent neid ei ole tema teoses Amieliga seoses uuritud. Kogu “Päevikust” on Aldanov valinud ainult ettekujutuse elust nagu edasi lükatud nuhtlusest. See kujutluspilt esineb Tolstoi eessõnas Amieli “Päevikule”, aga ka eespool nimetatud Merežkovski teoses, kus see ettekujutus ning Tolstoi surmafilosoofia kriitika on tihedalt seotud Tolstoi kristliku õpetuse kriitikaga. Kõik see lubab meil väita, et ka Tolstoi surmafilosoofiat tõlgendades järgis Aldanov Merežkovski traditsiooni.

2.1.4. Merežkovski ja Aldanov Tolstoi formaalsetest võtetest

Aldanov polemiseerib oma kriitilises teoses Merežkovskiga Tolstoi formaalsete võtete üle. Nii püüab ta ümber lükata teesi Tolstoi proosa monoloogilisusest. Merežkovski väidab, et klassiku tegelased räägivad “ühe ja sama häälega”, samal ajal kui Dostojevski romaanides on igal tegelasel oma individuaalne hääl. Aldanov seevastu väidab, et Dostojevski romaanides on tegemist lihtsamalt kirjeldatavate patoloogiliste subjektidega, mitte aga normaalsete tegelaste psühholoogia ja keelega. Kui Merežkovski kritiseerib Tolstoi psühholoogismi, siis Aldanov nimetab seda kirjanduse tipuks. Erinevalt hindavad autorid ka Tolstoi konkreetseid kunstilisi võtteid: Merežkovski annab eelise Tolstoi psühhofüsioloogilisele kirjeldamisele, Aldanov tõstab esile sisemonoloogi kui tegelaste sisemaailma valgustamise võimalust.

Samas ka siin Aldanov mitte ainult ei polemiseeri Merežkovskiga, vaid ka laenab tema hinnanguid. Näiteks puudutab see rahva mässu kirjeldamist – Aldanov, kelle romaanide põhiobjektiks on igasugused revolutsioonid, mainib mässu kirjeldamise eeskujuna Vereštšagini mõrva stseeni “Sõjas ja rahu”. Mainimist väärrib ka see, et nimetatud stseeni põhjalik analüüs esineb eespool nimetatud Merežkovski raamatus. See omakorda lubab väita, et ka siin kasutab Aldanov seda teksti oma raamatu eeltekstina.

Huvipakkuv on ka see, et teksti teises redaktsioonis püüdis Aldanov Merežkovski mõju jälgi varjata: raamat “Tolstoi saladus” ehk “Tolstoi i Rollandi” teine redaktsioon ilmus 1923. aastal, mil mõlemad – nii Aldanov kui ka Merežkovski – elasid juba eksilis, tegid koostööd samades väljaannetes, pealegi hakkas Aldanov juba ise ajaloolisi romaane kirjutama ja pälvis Merežkovski mantlipärija tiitli. Arvatavasti just sel põhjusel eelistas Aldanov oma teosest välja jätta terve Tolstoi formaalsetele võtetele pühendatud osa. Nagu Aldanov ise hiljem Merežkovski nekroloogis mainis, tegi tema eelkäija suurepärasest tööst just sel alal, mis annab alust mõelda, et Aldanov püüdis lihtsalt vältida enda järjekordset Merežkovski epigooniks nimetamist.

2.2. ALDANOV JA TOLSTOI PRANTSUSE KIRJANDUSKRIITIKA TRADITSIOONIS

2.2.1. Tolstoi prantsuse filosoofia valguses

Lisaks Merežkovskile on Aldanovit mõjutanud ka prantsuse kirjanduskriitika traditsioon, millest ta ise räägib just selles “Tolstoi i Rollandi” osas, mis jäi teose hilisemast redaktsioonist välja. Selles töös näidatakse ja tõestatakse esmakordselt, et kogu Aldanovi looming sünnib Lev Tolstoi ja prantsuse kirjanike mõju all (sellest oli küll juttu juba Aldanovi-aegses kriitikas, kuid keegi ei kommenteerinud põhjalikult, mida täpselt on Aldanov neist üle võtnud). Prantsuse mõju uurimine lubab meil eristada seda, mida Aldanov on Tolstoi loomingust laenanud ning mida prantsuse kirjandusest ja kirjanduskriitikast omandanud.

Üheks “Tolstoi i Rollandi” eeltekstiks võib nimetada Romain Rollandi “Tolstoi elu”. Mõlemad autorid pööravad oma tähelepanu prantsuse kirjanduslikele ja filosoofilistele alltekstidele Tolstoi loomingus. Neist tähtsamateks tuleb arvata Rousseau’ ja Pascali alltekste. Rolland analüüsis oma biograafilises teoses Rousseau’ mõju Tolstoi filosoofiale, samas tõmbab Tolstoi teaduse ja kunsti rousseaulik kriitika ka Aldanovi tähelepanu.

Rolland näitab ka seda, kuidas Tolstoi ebausuga võitlemise printsiip, mis eeldab aksioomide dekonstrueerimist, on seotud Descartes’i skeptilise meetodiga. Prantsuse autor tsiteerib seejuures Tolstoi kirja, kus vene kirjanik ise viitab Descartes’ile. On teada, et Aldanovi filosoofilises traktaadis mängib juhtivat rolli just Descartes’i printsiip. Arvestades seda, et Aldanov teadis ja oli kursis Tolstoi ja Rollandi kirjavahetusega, võib väita, et Rollandi biograafilises teoses kirjeldatud Tolstoi printsiip mõjutas teataval määral ka Aldanovi filosoofiat. Samuti on tähtis Tolstoi maailmavaadete ning Pascali filosoofia vastastikune seos, mida oma raamatus analüüsis ka Rolland, mis omakorda avaldas sügavat mõju Aldanovile: “Tolstoi ja Rollandi” paljud fragmendid on pühendatud just “Tolstoi ja Pascali” probleemile. Lisaks sellele on Aldanovi teoste üheks tähtsamaks probleemiks filosoofilise ratsionalismi ja irratsionalismi probleem.

2.2.2. Aldanov ja Rolland Tolstoi “adogmaatilisest mõtlemisest”

Rollandi raamatus “Tolstoi elu” on vene klassikut kujutatud vastuolulise isiksusena. Aldanovi esimeses “Tolstoi ja Rollandi” redaktsioonis on näha, et just selline vastuolulisus ning asüsteemsus õhutas Aldanovit ühendama vene ja prantsuse kirjanikke oma raamatus. Aldanovi arvates oli Tolstoi põhiprintsiibiks “põletada kõik, mille poole sa kummardasid, ning kummardada selle ees, mille sa põletasid”. Sarnane võrdlus vastas oma aja atmosfäärile, sarnane on ka näiteks Lev Šestovi adogmaatiline filosoofia. Samas leiab Aldanov selles teatavat prantsuse analoogi, viidates Anatol France’i ütlusele, et igapäev peab samaaegselt olema mitu filosoofiat. Rollandi romaani “Jean-Cristophe” iseloomustab Aldanov kui “valemite kaost” ja viitab sellele, et prantsuse kriitik P. Seipel nimetas sellist Rollandi mõttelaadi “tolstoismiks”.

Põhimõtteline heterogeensus kui modernistliku mõtlemise eripära kujunes määravaks ka Aldanovi Tolstoi-müüdi jaoks. On selge, et heterogeenseks sisuks oli vaja ka uut romaani vormi, millele on pühendatud mitu Aldanovi teoreetilist ja kriitilist artiklit, aga ka terve peatükk raamatus “Tolstoi ja Rolland”.

2.2.3. Rolland Tolstoi žanri novaatorluse järgijana

Uue romaani probleem huvitas Aldanovit kogu tema loomingu vältel. Analüüsides Tolstoi ja Rollandi romaanide formaalset sarnasust, määratleb ta “Jean-Cristophe’i” žanrit kui “romaanide seeriat” või “kunstilist biograafiat”, kommenteerides seda sellega, et tol hetkel polnud see iseenesest uus žanr, kuna juba olid olemas Zola ja Balzaci romaanide seeriad ning kunstilise biograafia etaloniks võis pidada Tolstoi triloogiat “Lapsepõlv. Poisi-iga. Noorus”. “Jean-Cristophe’i” uuenduslikkus seisnes Aldanovi arvates hoopis žanri heterogeensuses, milles ta näeb teatavat Tolstoi mõju: kui viimase roman sisaldab historiosofiilist traktaati, siis Rollandi seeria paljud leheküljed on pühendatud muusika kriitikale ning publitsistikale. Väites, et Tolstoi andis romaanile uue programmi ja lõi uue kunstivormi, räägib Aldanov sisuliselt modernistlikust romaanist. Tähelepanu väärrib see, et Rolland kritiseeris oma raamatus Tolstoi žanri heterogeensusust, samal ajal kui Aldanovi loomingus on see printsiip üks nõutumaid.

Mõnda Aldanovi tähelepanekut Rollandi poetikast võib kohaldada ka tema enda romaanide suhtes. Näitena võib tuua tegelaste kujundamise printsiibi. Aldanov konstateerib, et autori kommentaarid Rollandi romaanides prevaleerivad tegelaste dialoogide üle. See põhimõte on kohaldatav ka Aldanovi romaanidele, kus tegelaste peamine kujundamise printsiip on portree ning isegi dialoogides on autori sõna väljendatud rohkem kui tegelaste oma. Selle võtte aluseks on autori ettekujutus romaanist kui kunstilisest biograafiast. Selles mõttes on iseloomulik, et Aldanov kirjutab paralleelselt romaane ja ka portreevisandite seeriaid. Selge on ka see, et Aldanovile on mõju avaldanud ka prantsuse kunstilise biograafia traditsioon. Kirjutades teost “Tolstoi ja Rolland”, pidas ta pidevalt meeles Rollandi seeriat “Vie des hommes illustres”, mille üks osa moodustab “Tolstoi elu”. Märkimisväärne on see, et sellega on seotud ka tema hilisemad filosoofilised jutustused “Kümnes sümfoonia” ja “Belvederi kuju” (esimese peategelane on Beethoven, teise oma – Michelangelo, nagu ka Rollandi seerias).

2.2.4. Rollandi ajaloolised draamad ning Aldanovi historiosofiilised romaanid

“Tolstoi ja Rollandi” analüüsist selgub, et Aldanovi romaanide eeltekstideks on ka Rollandi ajaloolised draamad. “Tolstoi ja Rollandi” viies peatükk on pühendatud Rollandi draamadele prantsuse revolutsioonist. Tolstoi nägi draamas rahva kasvatamise võimalust, üldiselt on tema draamakogemus seotud tema pedagoogiliste ideedega. Tolstoi eeskujul avaldas Rolland 1903. aastal oma teatrimanifesti, kus ta rääkis pedagoogilise teatri vajadusest. Uue draama süžee pidi baseeruma reaalsel ajaloolistel sündmustel ning tegelikud ajaloolised isikud pidid andma rahvale positiivset eeskujut. Just sellise eesmärgiga kirjutaski Rolland oma revolutsioonilise seeria.

Aldanov kritiseerib oma teoses Rollandi ajaloolisi draamasid ning püüab eitada Tolstoi mõju prantsuse kirjaniku dramaturgiale. Märkimisväärne on, et Tolstoi draamaloomingut on Aldanov ja Rolland hinnanud erinevalt. Võib ka väita, et Aldanovi pöördumine ajaloolise romaani žanri poole oli tingitud soovist vastandada oma romaane Rollandi ajaloolistele draamadele. Mõned Aldanovi märkused aga nende draamade kohta lubavad tuvastada tema enda tegelaskujude, süžeede ning erinevate stseenide Rollandi geneesi.

2.2.5. Tolstoi ja muusika Rollandi ning Aldanovi loomingus

Muusika motiivid on mõlema autori puhul ühtviisi tähtsad: Rolland oli professionaalne muusikateadlane, kes kirjutas dissertatsiooni Beethovenist. Oma teoses analüüsib ta detailselt Tolstoi loomingus esinevaid muusika motiive. Eelkõige huvitab teda “Sõda ja rahu” ning vene klassiku autobiograafiline triloogia. Muusika on tähtis ka Aldanovi romaanide poeetika seisukohalt. Tetraloogias markeerib see Mõtletaja ning surma teemat. Muusika motiivist kujuneb Aldanovi esimese seeria leitmotiiv. Triloogias märgib sama motiiv armastust ja abikaasa petmise süžeed, millega Aldanov viitab üsna selgelt Tolstoi “Kreutzeri sonaadile”. Võib ka oletada, et Aldanovi tähelepanu muusika küsimustele Tolstoi loominguga seoses võis olla tingitud Rollandi mõjust.

2.2.6. Tolstoi-sotsialist Aldanovi ja Rollandi loomingus

Tolstoi probleem on tihedalt seotud ettekujutusega kirjanduse pedagoogilisest või isegi propagandistlikust rollist. Sarnaselt Tolstoiga nägi Rolland kunsti rolli võitluses sotsiaalse ebavõrdsusega. Samas argumenteerib ta oma eespool nimetatud teoses, miks Tolstoi ei olnud sotsialist. Oma väidet tõestas ta romaanide “Anna Karenina” ja “Ülestõusmine” materjali põhjal. Aldanov tunnistas Tolstoi ja sotsialistide vaadete sarnasust, oma kriitilises teoses ta väidab isegi, et sotsialistid ja anarhistid mõistsid Tolstoid paremini kui apoliitilised intellektuaalid. Siin mõtiskleb Aldanov esmakordselt Tolstoi sotsiaalse rolli üle, millest hiljem kujuneb vene emigratsiooni jaoks vägagi oluline ja aktuaalne teema. Tähelepanuväärne on ka varase Aldanovi suhtumine revolutsiooni: enne 1917. aasta oktoobri sündmusi nimetas ta halvimalt revolutsiooniks seda mässu, mis ei suutnud endale relva leida ja mida riik suutis maha suruda. Ent bolševistlik riigipööre korrigeerib tema vaateid revolutsiooni ja mõnes mõttes ka Tolstoi kohta.

Aldanovi ettekujutus Tolstoi poliitilisest rollist oli algusest peale vastuoluline: ühest küljest ta tunnistas klassiku õpetuse anarhistlikku iseloomu, teisalt aga nõustus Rollandiga, et Tolstoi distantseerus revolutsiooni tegijatest. Oma hilisemas loomingus hakkab Aldanov seda poliitilistel põhjustel rõhutama.

2.3. ALDANOV JA TOLSTOILUS: POLEEMIKA I. NAŽIVINIGA

Eraldi tähelepanu tuleb pöörata Aldanovi tõlgendusele tolstoilusest kui nähtusest. Oma kriitilises teoses vaatleb ta seda kultuurinähtust I. Naživini näitel. Viimane on pakkunud meile huvi ka sellepärast, et Aldanovi sõnul olid suuremad parandused “Tolstoi ja Rollandi” teises redaktsioonis seotud just Naživiniga. Kuna tekstoloogiline analüüs oli selle väitekirja üks ülesandeid, oldi sunnitud analüüsima ka Naživini probleemi, kuna just see analüüs aitas meil selgusele jõuda, mis konkreetselt ja mis põhjustel jäi teose teisest variandist välja.

Analüüsi tulemusel selgus, et oma raamatus kasutas Aldanov aktiivselt Naživini memuaristlike teoseid, mis moodustavad “Tolstoi ja Rollandi” eeltekstide osa. Samas oli Aldanovi kriitika Naživini proosa suhtes terav ning muutus veelgi teravamaks pärast teksti parandamist. On selge, et Aldanov konstrueerib Tolstoi kuju, polemiseerides viimase epigoonidega ning rõhutades, et tolstoilus on vaid osa vene klassiku filosoofiast. Ükski Tolstoi epigoon ei saanud Aldanovi meelest klassikust terviklikult aru. Kui Tolstoi filosoofia ja isiksus olid tema arvates vastuolulised ning originaalsed, siis epigoonide looming paistis silma ühekülgsuse ja liigse sirgjoonelisusega. Naživini valisime selle tõestuseks sellepärast, et ta mitte ainult ei püüdnud oma õpetaja olmet kopeerida, vaid realiseerida ka tema kirjanduslikku programmi. Seejuures ei piirdunud ta sarnaselt paljudega Tolstoi epigoonidele memuaaride ja pihtimusproosaga, vaid proovis ennast aktiivselt ka ajaloolistes romaanides.

Aldanov andis oma kriitilises teoses tema romaanidele kõrge hinnangu, võrdles neid Rollandi omadega, kuid hiljem eemaldas ta oma teose tekstist kõik Naživini loomingu kohta käivad positiivsed ütlused. Selle põhjuseks võib pidada Aldanovi soovi ennast mitte näidata ebaküpse kriitikuna, aga ka Naživini ennast, kes väljendas ennast teravalt vene kultuurieliidi ja juutide suhtes. Kuna Aldanov samastas ennast vene intelligendi ja juudiga, pidid Naživini avalikud sõnavõttud tema jaoks äärmiselt solvavad olema ning “Tolstoi saladuses” tegi ta kõik, et ennast Naživini distantseerida. Samas näitab see, kuivõrd pedantne oli Aldanov oma reputatsiooni osas. Kõik see lubab eeldada, et sarnane suhtumine oli relevantne ka Tolstoi reputatsiooni suhtes.

3. TOLSTOI SÕNA ALDANOVI ROMAANIDES JA TRAKTAADIS “ULMI ÖÖ”

3.1. TOLSTOI ALLTEKSTID TETRALOOGIAS “MÕTLEJA”

3.1.1. Juli Stahl Tolstoi tegelasena

On alust väita, et tetraloogia peategelase Juli Stahli kujus on äratuntav Lev Tolstoi autobiograafilise triloogia “Lapsepõlv. Poisi-iga. Noorus” peategelane. Kasvatusromaani problemaatika on tähtis mõlema teose jaoks, seejuures moodustab Tolstoi triloogias peategelase kasvamine süžee terviku, kuid “Mõtlejast” on see üks süžee liinidest ning tegelast ennast kasutatakse pigem kunstilise võttena, kes on tetraloogia erinevate episoodide ühenduslüliks, osaledes mitmes ajaloolises sündmuses ning vesteldes Aldanovi resonööri Pierre Lamortiga, andes autorile võimaluse demonstreerida oma historiosofiilist positsiooni neis dialoogides.

Tolstoi alltekste võib leida ka süžee tasemel: Tolstoi tegelast on triloogias nimetatud vaid “diplomaadiks”, ent Aldanovi tegelane realiseerib selle süžeevõimaluse ning suundub välismaale diplomaatilise ülesandega. Ka tema nime võib vaadelda Tolstoi allusioonina: Stahli tegelaskuju esineb romaanis “Anna Karenina”, kellest Aldanov räägib ka oma kriitilises teoses.

Kasvatusromaani elemendid aktualiseeruvad Aldanovi tetraloogia gnoseoloogilistes süžeedes, mis seostuvad Aldanovi loomingu Descartes’i nimega. Tema peategelasel on äratuntav prantsuse filosoof, kellelega analoogselt püüab ta otsida elu mõtet ning maailma tundma õppida. Sama problemaatika oli Aldanovi esimeses raamatus seotud Tolstoi nimega. Kõik see lubab väita, et eksisteerivad intertekstuaalsed seosed tetraloogia ja Tolstoi triloogia vahel, samuti tetraloogia ning “Tolstoi ja Rollandi” vahel.

3.1.2. Aldanov ja Pascal: mõtleja ning mõtlev pilliroog

Pascali tema kõlas juba Aldanovi kriitilises teoses, kus Tolstoi filosoofiale pühendatud osale eelneb epigraaf – J. Lemaître’i luuletus “Pascal”. “Mõtleva pilliroo” teema, mis on “Tolstois ja Rollandis” seotud tanatoloogilise problemaatikaga, on tähtis ka “Mõtleja” jaoks. Mõnes mõttes võib ka tetraloogia nime vaadelda kui Pascali allusiooni. Samas oli Pascali problemaatika määratlevaks Aldanovi ettekujutusel Tolstoi müüdis. Sellega seoses mängivad tetraloogias Pascali motiivid tähtsat rolli.

Prantsuse filosoofi maailmavaated olid Tolstoile lähedased tema eksistentsiaalse kriisi perioodil. Selle perioodi tähtsaim filosoofilis-religioosiline teos oli “Pihtimus”, mille ta kirjutas tugeva Pascali ja Schopenhaueri mõju all. “Pihtimust”, kus leiduvad mõned “Mõtleja” koestikku kirjeldavad fragmendid, võib samuti vaadelda Aldanovi tetraloogia eeltekstina.

3.1.3. Rousseau' õpetus tetraloogias: inimloomuse ja kultuuri probleem

Kuna filosoofiline problemaatika moodustab tetraloogia sisutuumiku, on selle teose jaoks tähtsad ka eetika- ja historiosofiilised probleemid, millena võib käsitleda ka inimloomuse ja kultuuri probleemi. Selle teema aktuaalsus on tingitud romaanis kirjeldatud epohhist. On teada, et Prantsuse revolutsiooni ideoloogia põhiallikaks oli valgustusfilosoofia, eriti Rousseau oma. Aldanov, uurides oma romaanides revolutsiooni põhjust, pöörab erilist tähelepanu just selle ideoloogilistele põhjustele. Tetraloogia on kirjutatud kui Rousseau ideede kriitika. Aldanovi resonöör Lamort lükkab tema põhiideed ümber, eitades samas inimloomuse põlist täiuslikkust ning illustreerides oma arvamust ajalooliste näidete abil.

Rousseauistlikus looduse ja kultuuri konfliktis asetseb Aldanov selgelt teise poolel. Samas on teada, et see probleem huvitas ka Tolstoid. Tudengina kirjutas ta Rousseau traktaadile pühendatud filosoofilise teose ja ka tema hilisemad vaated olid Rousseau filosoofiaga sarnased. Arvestades seda, võib väita, et tetraloogia on poleemiline ka Tolstoi filosoofia suhtes.

3.1.4. Tolstoi eetika, Kant ning Pierre Lamort'i filosoofilised vaated

Üldiselt transleerib autori arvamusi tetraloogias resonöör Pierre Lamort, ent samas esinevad narratiivis ka teised autori häälega rääkivad tegelaskujud. Nende seas on ka Immanuel Kant, kellega Juli Stahl kohtub Königsbergis. See tegelane representeerib romaanis filosoofiliste ideede kompleksi, millest peamiseks on eetika- ning inimese kasvatuse probleem. Kanti arvates on inimloomus algselt halb ning seda tuleb treenida, selline "moraalne akrobaatika" on ka Pierre Lamorti arvates ainus viis säilitada tsivilisatsiooni.

Kanti ideed olid ka Tolstoile lähedased. Vene klassik pidas teda suureks religioosseks õpetajaks. Erilist mõju tema filosoofiale avaldas Kanti "Praktilise mõistuse kriitika", mida võib samuti nimetada Aldanovi tetraloogia üheks eeltekstiks. Samas on nende positsioonid eetikas erinevad: Kant ja Aldanov ütlevad, et harjumuslik voorus on vaieldamatu hüvang, Tolstoi väidab, et harjumus ei või kunagi saada hüvanguks, sest hüvang on ainult see, mida saavutatakse pingutuste tulemusel. Kuna avalik poleemika Tolstoiga polnud 18. sajandi romaanis võimalik, pidi Aldanov sellele poleemikale kuidagi viitama. Seega, Kantil on tegelasena tetraloogias intertekstuaalse märgi funktsioon ning see viitab filosoofilisele poleemikale "Tolstois ja Rollandis".

3.2. TOLSTOI ALDANOVI VENE REVOLUTSIOONI ROMAANIDES

3.2.1. Aldanov ja "kadeti balalaikinid": Tolstoi alltekstid triloogias "Võti. Põgenemine. Koobas"

Revolutsiooni triloogia loomine langeb Tolstoi 100. sünnipäeva tähistamise perioodile, kui Tolstoi rolli Venemaa ajaloos ja kultuuris arutati nii eksiilis kui ka Nõukogude Venemaal eriti intensiivselt. Ettekujutus Tolstoist kui Oktoobrirevolutsiooni ideelisest eelkäijast oli laialt levinud juba 1920. aastate alguses. 1925. aastal ilmus I. Iljini raamat "Jõuga kurjusele vastupanust", kus Tolstoi õpetust iseloomustati õigus-, riigi- ja patriootilise nihilismina. Iljin süüdistas Venemaa hävingus vene kultuurieliiti, keda Tolstoi oli mõjutanud ja kes tema eeskujul läks vene riikluse vastu. Eriti palju räägiti eksiilis Tolstoi juriidilise süsteemi

eitamisest. Nõukogude Venemaal tsiteeriti samal ajal Lenini klassikalist artiklit “Lev Tolstoi kui vene revolutsiooni peegel”, kus autor rääkis Tolstoi lähedusest bolševikega ning vastandas teda “kadeti balalaikinitele” ehk intelligentidele (peamiselt juristidele), kes omal ajal korraldasid Veebruarirevolutsiooni.

See seisukoht nõudis Aldanovi arvates ümberlukkamist. See nõudmine oli tingitud ka autobiograafilistel põhjustel: ta ise omandas juristihariduse, tema lähedane kolleeg V. Maklakov oli Tolstoi konsultant romaani “Ülestõusmine” kirjutamise ajal ning õiguse teema pakkus eksiilikirjanikule huvi ka seoses tema pideva mõtisklemisega Venemaa ajaloo üle. Tolstoi õpetuse poliitiline rakurs oli tema jaoks aktuaalne juba “Tolstois ja Rollandis”. Oma 1920. aastate lõpu artiklites konstrueerib ta erinevat Tolstoi ettekujutust, kritiseerides Lenini seisukohta ning tõestades, et bolševike ja vene kirjaniku vahel polnud mingit seost. Samas peegeldusid need diskussioonid ka tema romaanides. Revolutsiooni triloogia mitu tegelast on juristid, süžee keskel on detektiivne intriig, vene juristide maailma on näidatud seestpoolt. Juristide üldiselt irooniline kujutamine triloogias lubab väita, et mingil määral Aldanov ikkagi jagas Iljini ja teiste seisukohta ning mõistis Tolstoi hävitavat rolli 20. sajandi alguse Venemaa ajaloos.

3.2.2. “Lätted” ja “Enesetapp” Tolstoi valguses

Sama teema on aktuaalne ka Aldanovi hilisemates romaanides “Lätted” ja “Enesetapp”, mis on samuti pühendatud Vene revolutsioonide põhjustele. Ent autori iroonia juristide suhtes on siin juba pisut pehmem. Ka siin loevad Aldanovi tegelased Tolstoi raamatuid, tsiteerivad teda, mõned on loodud tema tegelaste eeskujul. Nii näiteks on romaanis “Lätted” tegemist kahe Tolstoi süžeeaga: tundmatusse haigusesse surev vene ametnik Dümmler realiseerib jutustuse “Ivan Iljitši surm” süžeed, samas moodustavad nad koos tema abikaasa Sofja ning viimase potentsiaalse armukese Mamontoviga armukolmnurga, mis reprodutseerib “Anna Karenina” põhikonflikti. Intertekstuaalne seos on siin eksplitseeritud: tegelased loevad ja arutlevad Tolstoi romaani üle, isegi tegelanna nimi pole selles mõttes neutraalne – talle on Aldanov andnud Lev Tolstoi abikaasa nime.

Kuigi Aldanovi teose mõned fragmendid on Tolstoi filosoofia suhtes poleemilised (eriti puudutab see tema kultuuri ning teaduse kriitikat), seisneb romaani paatos selles, et kirjaniku looming moodustab kultuuri osa ning kultuuri maailm on vastandatud revolutsionääride omale. Vastandatud on siin ka romaanis tegutsevaid ideelisi revolutsionääre. Viimaste anarhismi diskrediteeritakse. Nii pole Mihhail Bakuninit kujundatud revolutsionääri, vaid mõisaomanikuna, kuid tema ideed mõjutavad teisi, aktiivseid tegelasi, mis lõppude lõpuks viib tsaari mõrvani ning sealt edasi revolutsioonini. Meenutagem, et Tolstoi õpetust tõlgendati samuti kui anarhistlikku, ent seda teemat pole selles romaanis arendatud.

Võib eeldada, et seda on sihilikult tehtud: Aldanov ignoreerib siin anarhistist Tolstoid, kes eitas kultuuri ning riiki, ja asendab ta teise Tolstoiga – “Sõja ja rahu” ning “Perekondliku õnne” “idüllilise” autoriga, keda polnud võimalik süüdistada revolutsiooni ideoloogilises provotseerimises. Märkimist väärib, et Aldanovi arvates pidi Tolstoi ajalooline roll olema sarnane Rousseau’ga: üks oli Prantsuse revolutsiooni, teine Oktoobrirevolutsiooni ideeline eelkäija. Kahe mõtleja sarnasust on rõhutatud triloogias, kus tegelase kodus olev Tolstoi

portree kujutab endast autotsitaati, sest eelmises tetraloogias nägime tegelase kodus hoopis Rousseau portreed. Antud juhul mängivad mõlemad sümboli rolli. Samas pole Tolstoi hävitavat osa romaanis “Lätted” rõhutatud ning seda võib öelda ka romaani “Enesetapp” kohta, kus Tolstoi alltekstid moodustavad samuti erilise kirjanduskoodi. Jällegi on Tolstoid vastandatud revolutsionääridele (eeskätt Leninile).

3.3. ALDANOVI HILISLOOMING TOLSTOI ÜLETAMISE NING APOLOOGIANA

3.3.1. Aldanov ja I. Bunin: vabanemine ehk surematuse otsingul

Viimaseid Aldanovi romaane võib iseloomustada kui Tolstoist ülesaamist. Eriti puudutab see tanatoloogilist problemaatikat, mis on tema filosoofilises süsteemis historiosofiiliste probleemidega tihedalt seotud. Antud peatükis vaadeldakse Aldanovi hiliseid romaane “Jutustus surmast”, “Lõpu algus” ning “Ela nagu tahad” seoses I. Bunini biograafilise teosega “Tolstoi vabanemine”. Mõlemad eksiiliautorid tõlgendasid surma kui vabanemist, milles on lihtne märgata Tolstoi ja Schopenhaueri mõjutusi. Samas on Bunini raamat poleemiline Aldanovi suhtes: kuigi mõlemad kummardasid Tolstoid ning see kummardamine oli kahe kirjaniku sõpruse aluseks, tõlgendasid nad Tolstoi filosoofiat erinevalt. Bunini jaoks oli relevantne Tolstoi õpetuse religioosne komponent ning tema vabanemist kaldus ta tõlgendama just selles kontekstis. Aldanovi vabanemise kontseptsioon eeldab surmast ülesaamist kultuuri abil.

On tähelepanuväärne, et kõikides nimetatud Aldanovi romaanides on vähemalt üks kirjanikust tegelane-resonöör, kes formuleerib autori kredo ehk tema ettekujutust Kaloskagathose ideest. Romaanis “Lõpu algus” on see roll delegeeritud prantsuse kirjanikule Vermandois’le, romaanis “Ela nagu tahad” on selleks Jatsenko, kes tahab kirjutada raamatut pealkirjaga “Vabanemine” (see oli ka Aldanovi romaani pealkirja esimene variant); “Jutustuses surmast” on selleks tegelaseks Balzac. Nende tegelaskujude elufilosoofia kattub suurel määral Aldanovi omaga, mis oli formuleeritud tema filosoofilises traktaadis. Eriti on seda näha romaanis “Ela nagu tahad”, kus intertekstuaalsed seosed “Ulmi ööga” on iseäranis eksplitseeritud.

3.3.2. “Ulmi öö”: Tolstoi koht Aldanovi historiosoofias

Selles peatükis on uuritud Nikolai Berdjajevi mõju Aldanovile, kes polemiseerib tema raamatuga “Vene idee” oma traktaadis “Ulmi öö”. Märkimisväärne on see, et vene idee, vene ajaloo ja vene messianismi teema on vene kultuuris (eriti 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses) seotud Lev Tolstoiga (näiteks ka juba mainitud Merežkovski raamatus). Nii on väga loogiline, et Aldanov arendas Tolstoile pühendatud raamatu historiosofiiliseks traktaadiks, kus ta väitleb oma eelkäijatega, tõestab, et vene ajalugu ja vene iseloom pole üldse spetsiifilised ega erine eurooplaste omast. Kaudseks järelduseks sellest oli väide, et Oktoobrirevolutsioon ei olnud tingitud erilisest vene rahvuslikust iseloomust ega olnud loogiline etapp Venemaa ajaloos. See seisukoht oli põhimõtteline eksiilikirjaniku ja -mõtleva jaoks. Seega on Tolstoi problemaatika Aldanovi loomingus tähtis ka viimase historiosoofia ja üldiselt 20. sajandi vene historiosofiiliste voolude vaatevinklist.

MARK ALDANOV JA LEV TOLSTOI: RETSEPTSIOONI PROBLEEMIST

Kokkuvõte

Tolstoi müüt oli tähtis Aldanovi jaoks kogu tema loomingu vältel. See sünnib Merežkovski ning prantsuse kriitika traditsiooni tugeva mõju all ning peegeldub autori kriitilistes ja ilukirjanduslikes teostes. Eriti puudutab see romaane, kus kirjeldatakse Aldanovi või Tolstoi kaasaegset epohhi ning erinevad tegelased tsiteerivad tema teoseid või mõtisklevad tema loomingu üle. Intertekstuaalne analüüs aga lubab väita, et isegi neis romaanides, kus avalik poleemika Tolstoiga ei olnud võimalik anakronismi tõttu, polemiseeris Aldanov temaga ikkagi (see puudutab tema historiosofiilist kontseptsiooni, Tolstoi eetikat ja tema arusaamu kunsti ning teaduse kohta). Kõik see lubab meil rääkida erilisest intertekstuaalsuse vormist, kus tekstivahelised seosed on mitmevalentsed ja märk viitab teisele kontekstile kolmanda teksti kaudu (selline on Kanti funktsioon tetraloogias, kus Kanti nimi mitte ainult ei aktuali-seeru eetikaga seotud filosoofilises kontekstis, vaid viitab ka filosoofilisele poleemikale vene kirjanikuga “Tolstois ja Rollandis”).

Doktoriväitekirjas on uuritud ka probleemi “Tolstoi kui vene anarhist ja Oktoobrirevolutsiooni ideeline eelkäija”, mis sai eriti aktuaalseks 1928. aastal, mil nii eksiilis kui ka Nõukogude Venemaal tähistati Tolstoi 100. sünnipäeva ning mõlemad, nii emigrandid kui ka bolševikud, püüdsid Tolstoid nimetada enda omaks. Läbinähtav on ka selle eesmärk: kasutada klassiku autoriteeti propagandistlikel eesmärkidel. Antud töös on demonstreeritud, kuidas need meeoleolud mõjutasid Aldanovi romaane ja kuidas eksiilis elav ja töötav romanist hoolitses vene klassiku maine pärast. Mainimist väärib fakt, et Aldanov ise oli väga tundlik reputatsiooni küsimustes ja tema ühiskondlikku tegevust eksiilis võiks teatud mõttes iseloomustada kui diplomaadi tööd. Seda tundlikkust kirjaniku reputatsiooni küsimustes demonstreerib ka “Tolstoi ja Rollandi” kahe redaktsiooni võrdlev analüüs, millest selgub, et Aldanov püüdis varjata teise autori (Merežkovski) sügavat mõju temale ning varjutada noore kriitikuna varem antud liigselt positiivset hinnangut Naživini suhtes.

Aldanovi tekstide võrdlev analüüs I. Bunini, V. Maklakovi, N. Berdjaevi ja teiste tema kaasaegsete Tolstoile pühendatud teostega võimaldab meil rekonstrueerida sõdadevahelisel perioodil vene eksiilis eksisteerinud ning emigrantide eneseteadvustamises suurt rolli mänginud Tolstoi müüti. Seoses suure materjali mahuga ei ole käesolevas töös uuritud Tolstoi kuju Nõukogude Venemaal, kuid edaspidine võrdlus emigrantide vaadetega Tolstoi kohta, näiteks M. Gorki omadega, paistab olevat perspektiivne.

VITEALLIKAD

- АЛДАНОВ М. 1915. *Толстой и Роллан*. Пг.
- АЛДАНОВ М. А. 1991. *Собр. соч.*: В 6 т. М.
- АЛДАНОВ М. 1996а. *Соч.*: В 6 кн. М.
- АЛДАНОВ М. 1996б. Загадка Толстого. – *Алданов М. Соч.*: В 6 кн. М. Кн. 6, 19–140.
- АЛДАНОВ М. 1996с. Ульмская ночь. Философия случая. – *Алданов М. Соч.*: В 6 кн. М. Т. 6, 141–439.
- АЛДАНОВ М. 1920. О Толстом. – *Последние новости* (Париж), 20 нояб., 178, 2.
- АЛДАНОВ М. 1921. <рец.> П. И. Бирюков. Л. Н. Толстой. Биография. Тома I–III. – *Современные записки* (Париж), 8, 374–376.
- АЛДАНОВ М. 1923. О Толстом. – *На чужой стороне* (Берлин), 3, 246–253.
- АЛДАНОВ М. 1926. Посмертные произведения Толстого. – *Современные записки*, 28, 430–436.
- АЛДАНОВ М. 1928а. К чествованию Толстого в Москве. – *Последние новости*, 9 сент., 2727, 2.
- АЛДАНОВ М. 1928б. О Толстом. – *Современные записки*, 36, 264–273.
- АЛДАНОВ М. 1928с. О Толстом. Из статьи в «Современных записках». – *Сегодня*. №244. С.3.
- АЛДАНОВ М. 1928d. <рец.> Л.Н. Толстой. «Полное собрание художественных произведений». Рига, изд. «Жизнь и культура». Ф.М. Достоевский. Полное собрание. Художественных произведений. Рига, изд. «Жизнь и культура». – *Совр. Зап.*, 37, 525–526.
- АЛДАНОВ М. 1930. О слоге Толстого. – *Сегодня*, 317, 5.
- АЛДАНОВ М. 1935а. В Ясной Поляне. – *Последние новости*, 21 нояб., 5355, 2.
- АЛДАНОВ М. 1935б. Ясная Поляна (Из воспоминаний). – *Сегодня*, 22 нояб., 322, 3.
- АЛДАНОВ М. 1937а. Печоринский роман Толстого. – *Последние новости*, 12 сент., 6014, 3; 14 сент., 6016, 2; 16 сент., 6018, 2; 19 сент., 6021, 3; 26 сент., 6028, 3.
- АЛДАНОВ М. 1937б. <рец.> Иван Бунин. Освобождение Толстого. – *Современные записки*, 64, 464–467.
- БАХТИН М. 2000. Проблемы творчества Достоевского. – *Бахтин М. ПСС*. М. Т. 2.
- БЕРДЯЕВ Н. А. 2000. *Русская идея. Основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века*. М.
- БУНИН И. А. 1988. Освобождение Толстого. – *Бунин И. А. Собр. соч.*: В 6 т. М., Т. 6., 5–145.
- ИЛЬИН И. А. 2007. О сопротивлении злу силою. – *Pro et contra: Polemika вокруг идей И. А. Ильина о сопротивлении злу силою*. М.
- ЛЕВИНТОН Г. А. 1971а. К проблеме литературной цитации. – *Материалы XXVI науч. студ. конф.: Литературоведение. Лингвистика*. Тарту, 52–54.
- ЛЕВИНТОН Г. А. 1971б. К проблеме литературной цитации. (А. К. Толстой). – *Материалы XXVI науч. студ. конф.: Литературоведение. Лингвистика*. Тарту, 55–57.
- ЛЕВИНТОН Г. А. 1972а. Литературные влияния. – *Материалы XXVII науч. студ. конф.: Литературоведение. Лингвистика*. Тарту, 106–109.
- ЛЕВИНТОН Г. 1972б. К проблеме литературной цитации. III. *Материалы XXVII науч. студ. конф.: Литературоведение. Лингвистика*. Тарту, 114–117.
- ЛЕВИНТОН Г. 1973. К проблеме литературной цитации. – *Сб. студенч. науч. работ. Краткие сообщения: Литературоведение. Лингвистика*. Тарту, 47–50.
- ЛЕНИН В. И. 1967. Лев Толстой как зеркало русской революции. – *Ленин В. И. ПСС*. М., Т. 17, 206–213.
- ЛОТМАН Ю. М. 2000. Внутри мыслящих миров. – *Лотман Ю. М. Семиосфера*. СПб., 150–390.
- МЕРЕЖКОВСКИЙ Д. С. 1901–1902. *Лев Толстой и Достоевский*. СПб. Т. 1–2.
- МИНЦ З. Г. 1992. «Забытая цитата» в поэтике русского постсимволизма. – *Семиотика и история: Труды по знаковым системам*. Вып. XXV. Тарту, 123–136.
- НАЖИВИН И. 2003. *Душа Толстого. Неопалимая купина*. М.
- РОЛЛАН Р. 1955. Жизнь Толстого. – *Роллан Р. Собр. соч.*: В 14 т. М. Т. 2., 219–360.
- ТОЛСТОЙ Л. Н. 1928–1958. *ПСС*: В 90 т. М.
- ТОЛСТОЙ Л. Н. 1978–1885. *Собр. соч.*: В 22 т. М.
- ALDANOV M. 1926. Some observations on Tolstoy. – *Slavonic and East European Review*. London. Vol. V, Issue 14, 305–314.
- ALDANOV M. 1927. New light on Tolstoy. – *Slavonic and East European Review*. Vol. VI, 16, 162–167.

TALLINN UNIVERSITY
DISSERTATIONS ON HUMANITIES. Abstracts

TALLINNA ÜLIKOOI
HUMANITAARTEADUSTE DISSERTATSIOONID. Analüütilised ülevaated

1. ANNE VALMAS. *Eestlaste kirjastustegevus välismaal 1944–2000. I–I I* (monograafia) Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus, 2003. 21 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid. ISBN 9985-58-293-4.
2. АННА ГУБЕРГРИЦ. *Русская драматургия для детей как элемент субкультуры: 1920–1930-е годы.* Аналитический обзор. Таллинн: Таллиннский Педагогический Университет, 2004. 39 с. Диссертации по гуманитарным наукам, 11. ISSN 1736-0757. ISBN 9985-58-303-5.
3. VAHUR MÄGI. *Inseneriühendused Eesti riigi ülesehituses ja kultuuriprotsessis (1918–1940).* Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus, 2004. 34 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid, 12. ISSN 1736-0757. ISBN 9958-58-345-0.
4. HEIKKI KALLIO. *Finnish-Estonian Scientific Relations with Special Focus on the Occupation Years 1940–1991.* Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2004. 21 p. Tallinn University. Dissertations on Humanities, 13. ISSN 1736-0757. ISBN 9958-58-351-5.
5. ÜLLE RANNUT. *Keelekeskkonna mõju vene õpilaste eesti keele omandamisele ja integratsioonile Eestis.* Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2005. 41 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid, 14. ISSN 1736-0757. ISBN 9985-58-395-7.
6. MERLE JUNG. *Keelemängulised tekstid kirjaliku tekstiloome impulssidena saksa keele õpetamisel võõrkeelena.* Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2006. 21 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid, 15. ISSN 1736-0757. ISBN 9985-58-410-4.
7. ANDRES ADAMSON. *The Rule of Duke Magnus of Holstein in the Baltic Sea Region During the Livonian War.* Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 17 p. Tallinn University. Dissertations on Humanities, 16. ISSN 1736-3667. ISBN 9985-58-428-7.
8. AIDA HATŠATURJAN. *Vladimir Makanini romaan “Underground ehk Meie aja kangeline”:* Homo urbanis “keskmiseks nuutumise” väljal. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2006. 17 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid, 17. ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-438-5.
9. INNA ADAMSON. *Desideratiivsus kui modaalne tähend vene keeles: semantiline väli ja lausungite semantiline tüpoloogia.* Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2006. 18 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid (veebi väljaanne). ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-456-9.
10. MARIS SAAGPAKK. *Aeg ja inimene baltisaksa autobiograafiates: 19. sajandi lõpust kuni ümberasustamiseni.* Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2006. 17 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid (veebiväljaanne). ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-470-5.
11. ANNE LANGE. *The Poetics of Translation of Ants Oras.* Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 47 p. Tallinn University. Dissertations on Humanities. ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-472-9.
12. JULIA TOFANTŠUK. *Identiteedi konstrueerimine kaasaegsete briti naiskirjanike loomingus (Jeanette Winterson, Meera Syal ja Eva Figes).* Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2007. 13 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid, 18. ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-478-1.
13. JANIS EŠOTS. *Mullā Sadrā’s Teaching on Wujūd: A Synthesis of Mysticism and Philosophy.* Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 150 p. Tallinn University. Dissertations on Humanities (veebi väljaanne). ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-493-4.
14. GRIGORI UTGOF. *Süntaktilise tempo probleem.* Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2007. 27 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid (veebi väljaanne). ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-508-5.
15. REILI ARGUS. *Eesti keele muitemorfoloogia omandamine.* Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2008. 44 lk. Humanitaarteaduste dissertatsioonid, 19. ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-546-7.
16. REILI ARGUS. *Acquisition of Morphology in Estonian.* Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 44 p. Tallinn University. Dissertations on Humanities, 19. ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-550-4.

17. KATRI AASLAV-TEPANDI. *Eesti näitlejanna Erna Villmer*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2008. 51 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid (veebi väljaanne). ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-554-2.
18. ÕNNE KEPP. *Identiteedi suundumusi eesti luules*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2008. 34 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid, 20. ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-548-1.
19. DIMITRI MIRONOV. *Verbaalnoomenid: deverbaalide semantilise kirjeldamise probleem (vene keele põhjal)*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2008. 21 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid (veebi väljaanne). ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-564-1.
20. ANNELI KÕVAMEES. *Italy in Estonian Travelogues: "Italian Capriccio" by Karl Ristikivi and "Madonna with a Plastic Heart" by Aimée Beekman*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 11 p. Tallinn University. Dissertations on Humanities, 21. ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-575-7.
21. INNA PÕLTSAM-JÜRJO. *A Livonian Small Town in the Early Modern Age: A Study of New Pärnu in the First Half of the 16th Century*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 20 p. Tallinn University. Dissertations on Humanities, 22. ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-571-9.
22. TIIT LAUK. *Jazz in Estonia in 1918–1945*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 18 p. Tallinn University. Dissertations on Humanities(veebi väljaanne). ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-595-5.
23. ELO LINDSALU. *Naisekuju modelleerimine XX sajandi alguskümnendite eesti kirjanduses*. Analüütiline ülevaade. Tallinna Ülikooli kirjastus, 2008. 74 lk. Tallinna Ülikool. Humanitaarteaduste dissertatsioonid (veebi väljaanne). ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-598-6.
24. ELO LINDSALU. *Modelling the Female Character in Estonian Literature of the First Decades of the 20th Century*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 19 p. Tallinn University. Dissertations on Humanities (veebi väljaanne). ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-599-3.
25. ANDRES ADAMSON. *Duke Magnus and His "Livonian Kingdom"*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 28 p. Tallinn University. Dissertations on Humanities (veebi väljaanne). ISSN 1736-3667. ISBN 978-9985-58-616-7.